

Верховний
Суд

Особливості визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника: судова практика

Сергій Жуков

д. ю. н., суддя-спікер Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Семінар на тему «Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб»

Online-захід через програму «Zoom»

ВСТУП

Відкриття провадження у справі не є самим по собі фактом, який безумовно свідчить про неплатоспроможність боржника - фізичної особи.

Таким фактом є ухвалення господарським судом відповідного судового рішення у формі постанови про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника.

За яких умов боржник визнається банкрутом ?

Яке значення кредиторів боржника в даному процесі ?

Які наслідки для боржника ?

На ці та інші питання пропоную дати відповідь у виступі за допомогою аналізу актуальної практики Верховного Суду.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

З огляду на мету та цілі Кодексу України з процедур банкрутства інститут неплатоспроможності фізичних осіб **призначений для зняття з боржника - фізичної особи тягаря боргів**, які мають значний розмір та не можуть бути погашені за рахунок поточних доходів і належного цій особі майна. Правове регулювання відносин, що виникають між боржником та іншими учасниками справи про неплатоспроможність, має на меті поетапно створити для боржника - фізичної особи найбільш сприятливі умови для погашення боргів шляхом їх реструктуризації, а при нерезультативності таких заходів - забезпечити ефективний механізм продажу активів боржника (постанова судової палати для розгляду справа про банкрутство КГС ВС від 22.09.2021 у справі №910/6639/20).

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи скористатися правом на реабілітацію заслуговує лише **чесний і сумлінний боржник**, тому до боржника - фізичної особи за приписами Книги четвертої Кодексу України з процедур банкрутства встановлено спеціальні вимоги до його добросовісності, інше б суперечило засадам цивільного законодавства, зокрема таким, як **добросовісність у здійсненні відповідного права та недопустимість зловживання правом**.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Судовою практикою був сформований принцип добросовісної поведінки боржника - фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог (постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС від 26.05.2022 у справі №903/806/20).

Отже, до боржника - фізичної особи Кодекс України з процедур банкрутства встановлює спеціальні вимоги щодо його добросовісності, як запоруку досягнення компромісу між сторонами стосовно погашення боргів, що має ґрунтуватися на поступках кредиторів та сумлінній співпраці боржника з керуючим реструктуризацією і кредиторами, а також на його відкритій взаємодії з судом, яка полягає у добросовісному користуванні процесуальними правами та сумлінному виконанні процесуальних обов'язків.

Підстави визнання боржника банкрутом

Господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника у разі, якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів **не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або прийнято рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника** (ч. 1 ст. 130 КУзПБ).

Процедура реструктуризації боргів боржника, вводиться одночасно з відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та має строковий характер (частина п`ята статті 119 КУзПБ), а особливістю цієї процедури є **план реструктуризації боргів боржника**, метою розроблення якого є відновлення платоспроможності боржника (частина перша статті 124 КУзПБ).

Загальні вимоги щодо плану реструктуризації боргів боржника встановлено у статті 124 КУзПБ, а тому виконання встановлених законом вимог щодо цього плану є необхідним при розробленні проекту плану реструктуризації, адже це дасть можливість зборам кредиторів оцінити перспективу відновлення платоспроможності боржника та дасть можливість прийняти рішення про його схвалення та подання на затвердження господарському суду або відхилення і прийняття рішення про перехід до процедури погашення боргів.

Може скластися помилкове уявлення про те, що з закінченням 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність господарський суд автоматично ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і про перехід до процедури погашення боргів боржника, за умови, що зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника.

Разом з тим, варто врахувати, що Верховний Суд у постанові судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у постанові від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20 сформував висновок про застосування норм права суть якого полягає у тому, що суд може прийняти рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника, лише за умови добросовісного виконання боржником своїх обов'язків та якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника (частина перша статті 130 КУзПБ).

У розвиток цієї правової позиції Верховний Суд у постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 наголосив, що добросовісність боржника - фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, якими КУзПБ зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених статтями 123, 126, 128 КУзПБ.

Тому обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі, замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Такими обставинами можуть бути:

ненадання боржником обґрунтованих пояснень стосовно обставин неплатоспроможності (руху активів, витрачання отриманих від кредиторів коштів тощо); зазначення у декларації працездатного боржника відомостей про доходи, що значно менші за відповідний середній показник у регіоні та за відповідною спеціальністю; посилення у декларації про майновий стан на ненадання інформації членом сім'ї боржника за умови, що така інформація є необхідною для з'ясування суттєвих для справи обставин, або у інший спосіб ухилення боржника від конструктивної співпраці з кредиторами, керуючим реструктуризацією чи від належного користування процесуальними правами, економічна необґрунтованість та/або очевидна невиконаність плану реструктуризації, яка може призвести до явного порушення прав кредиторів щодо отримання боргу в розумні строки.

Також Верховний Суд у постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 зауважив, що приписи частини одинадцятої статті 126 та частини першої статті 130 КУзПБ у їх системному зв'язку є послідовністю процесуальних засобів, де дискреція господарського суду у вирішенні питання про перехід до наступної судової процедури чи закриття провадження у справі є основним процесуальним інструментом, що застосовується крізь призму судового контролю та відповідно до мети провадження про неплатоспроможність фізичної особи; а частина перша статті 130 КУзПБ формалізує початок судової процедури погашення боргів боржника та є спеціальною процесуальною гарантією для добросовісного боржника у разі зволікання зборів кредиторів із прийняттям рішення щодо плану реструктуризації його боргів.

Отже, беручи до уваги що судові процедури у справах про неплатоспроможність є більше благом для боржника аніж для кредиторів, то тільки добросовісний боржник може мати законні очікування, що з закінченням 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність господарським судом справа не буде закрита, а буде введена наступна судова процедура – процедура погашення боргів.

Неприйняття зборами кредиторів рішення про схвалення або відмову у схваленні наявного у матеріалах справи плану реструктуризації боргів боржника не може свідчити про неналежну реалізацію кредиторами своїх прав або їх недобросовісну поведінку, оскільки цим обставинами має надаватися відповідна оцінка з урахуванням усієї сукупності обставин справи про неплатоспроможність фізичної особи та з урахуванням змісту поданого плану реструктуризації боргів.

Так, суд, через призму судового контролю, повинен за своїм внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів, які можуть полягати за одних обставин у діях/бездіяльності кредиторів, за інших обставин - у діях/бездіяльності боржника, при цьому враховуючи добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність.

Тому, господарські суди, перш ніж перейти до процедури погашення боргів боржника, мали надати оцінку не лише діям кредиторів щодо незатвердження плану реструктуризації боргів, а й надати оцінку діям боржника щодо сумлінного виконання ним своїх обов'язків боржника, зокрема щодо подання ним виконаного плану реструктуризації боргів, який би врахував й інтереси кредиторів, з'ясувати, чи відображені у плані реструктуризації усі відомості, що передбачені статті 124 КУзПБ, та встановити, чи є поведінка боржника добросовісною (постанова Верховного Суду від 27 лютого 2024 року у справі №910/4014/22).

Участь кредиторів при вирішенні питання щодо визнання боржника банкрутом

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи скористатися правом на реабілітацію, зокрема у спосіб, що певною мірою утискає інтереси кредиторів, заслуговує лише чесний і сумлінний боржник, інше б суперечило принципу добросовісності, який ґрунтується на приписах ст.ст. 3 та 13 ЦК України, відповідно до яких **дії учасників правовідносин мають бути добросовісними** (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України), **тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах** (ч.ч. 2, 3 ст. 13 ЦК України).

У випадку неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника, суд, через призму судового контролю, повинен за своїм внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів, які можуть полягати за одних обставин у діях/бездіяльності кредиторів, за інших обставин - у діях/бездіяльності боржника, при цьому враховуючи добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність ([постанова Верховного Суду від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20](#)).

Тобто можна констатувати, що у випадку, коли збори кредиторів разом з боржником доходять консенсусу і погоджують план реструктуризації боргів боржника, господарський суд не вводить процедуру погашення боргів та не визнає боржника банкрутом.

Разом з тим, у випадку, коли такий план реструктуризації не затверджується, господарський суд через призму судового контролю, повинен за своїм внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів, та ухвалити рішення про закриття провадження чи визнання боржника банкрутом.

Також збори кредиторів можуть ухвалити рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника.

У такому випадку господарський суд повинен ухвалити постанову про введення процедури погашення боргів та визнання боржника банкрутом.

З викладеного слідує, що **зволікання зборів кредиторів з реалізацією власних прав щодо прийняття рішення про схвалення/відмову у схваленні плану реструктуризації боргів боржника у разі його неплатоспроможності є підставою для визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника, відповідно до статті 130 КУзПБ.**

Активні дії кредиторів, які полягають у тому, що збори кредиторів ухвалюють рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника, можуть бути підставою для визнання боржника банкрутом.

Наслідки визнання боржника банкрутом

Постановою про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника господарський суд призначає керуючого реалізацією майна (абз. 2 ч. 1 ст. 130 КУзПБ).

З моменту визнання боржника банкрутом розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, здійснює керуючий реалізацією від імені боржника (ч. 4 ст. 131 КУзПБ).

З моменту визнання боржника банкрутом і до винесення судового рішення про закриття процедури банкрутства реєстрація переходу права власності від/до боржника та обтяжень майна боржника, включаючи нерухоме майно і цінні папери, що існують в бездокументарній формі, відбувається виключно на підставі заяви керуючого реалізацією (ч. 4 ст. 131 КУзПБ).

Правові наслідки визнання фізичної особи, в тому числі фізичної особи-підприємця, банкрутом полягають у обмеженні під час провадження у справі про неплатоспроможність її повноважень розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, які переходять до керуючого реалізацією ([постанова Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 08 вересня 2021 року по справі № 5023/5722/11 \(922/3331/20\)](#)).

Не пізніше 30 днів з дня введення процедури погашення боргів боржника керуючий реалізацією майна спільно з боржником проводить інвентаризацію майна боржника та визначає його вартість (ч. 2 ст. 130 КУзПБ).

Після проведення інвентаризації майна боржника продаж майна банкрута здійснюється відповідно до умов та в порядку, визначених КУзПБ для юридичних осіб (ч. 8 ст. 131 КУзПБ), тобто на аукціоні через державне підприємство “ПРОЗОРРО.ПРОДАЖІ”.

Після продажу майна боржника, яке увійшло до ліквідаційної маси здійснюється задоволення вимог кредиторів у такій черговості:

1) у першу чергу задовольняються вимоги до боржника щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам, які перебувають/перебували у трудових відносинах із боржником, сплати аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування;

2) у другу чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та проводяться розрахунки з іншими кредиторами;

3) у третю чергу сплачуються неустойки (штраф, пеня), внесені до реєстру вимог кредиторів.

Кошти, отримані від продажу майна банкрута, що є предметом забезпечення, після покриття витрат, пов'язаних з утриманням, збереженням та продажем цього майна, та сплати додаткової винагороди арбітражного керуючого, використовуються виключно для задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які таке майно забезпечує (абз. 2 ч. 3 ст. 133 КУзПБ).

Процесуальні аспекти, які пов'язані з визнанням боржника банкрутом

Постанова Верховного Суду від 04 жовтня 2023 року у справі № 918/920/22

При вирішенні питання щодо введення наступної судової процедури у справі про неплатоспроможність слід дотримуватися принципу процесуальної економії господарського судочинства, оскільки процедури у справах про банкрутство є строковими.

Принцип процесуальної економії господарського судочинства - загальне керівне положення, відповідно до якого господарський суд, учасники судового процесу та/або сторони виконавчого провадження економно і ефективно використовують всі встановлені законом процесуальні засоби для правильного та оперативного розгляду справ з дотриманням строків.

Сутність принципу процесуальної економії полягає в тому, що б під час розгляду справи в господарському суді для найбільш повного та всебічного розгляду справи використовувати всі встановлені законом засоби з урахуванням строків визначених нормами процесуального права.

Елементами змісту принципу процесуальної економії господарського судочинства слід вважати:

- вимога оперативного розгляду справи;
- вимога економного використання процесуальних засобів судом, учасниками справи для повного та всебічного розгляду справи у господарському суді.

Процесуальні аспекти, які пов'язані з визнанням боржника банкрутом

Постанова Верховного Суду 13 червня 2023 року у справі № 914/2840/21

Кодекс України з процедур банкрутства містить низку процесуальних запобіжників задля спонукання боржника до належного виконання обов'язків та уникнення недобросовісного використання судових процедур неплатоспроможності, серед яких, зокрема, закриття провадження у справі про неплатоспроможність **у випадку ненадання боржником повної і достовірної інформації про власне майно, доходи і витрати та членів його сім'ї; приховування боржником власних активів через їх передачу членам сім'ї;** якщо боржника притягнуто до адміністративної чи кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю (пункти 1-3 частини сьомої статті 123 Кодексу України з процедур банкрутства).

Ризики зазначення неповної інформації у декларації покладаються саме на боржника, позаяк спеціальним законом, яким є Кодекс України з процедур банкрутства, такої підстави ненадання інформації про майновий стан члена сім'ї не передбачено, натомість у частині п'ятій статті 116 Кодексу України з процедур банкрутства **імперативно визначено, що декларація повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника і членів його сім'ї,** що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

Зазначене кореспондує правовому висновку Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду, викладеному у постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20, за яким, **добросовісність боржника - фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав якими Кодекс України з процедур банкрутства зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи,** зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених статтями 123, 126, 128 Кодексу України з процедур банкрутства. Тому, **обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі, замість переходу до процедури погашення боргів боржника.**

Процесуальні аспекти, які пов'язані з визнанням боржника банкрутом

Постанова Верховного Суду від 20 вересня 2022 року у справі № 920/27/21

Однією з процесуальних гарантій захисту інтересів сторін та ухвалення справедливого рішення за частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ є закріплена у цій нормі дискреція господарського суду – можливість обрати з двох варіантів рішення (про визнання боржника банкрутом і відкриття процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність) такий, що є найбільш оптимальним у правових і фактичних умовах вирішення конкретної справи, з урахуванням принципів добросовісної поведінки боржника, неналежної реалізації кредитором власних правомочностей та судового контролю у відносинах неплатоспроможності, а також відповідно до основної мети провадження у справі про неплатоспроможність фізичних осіб.

Спеціальні норми КУзПБ не обмежують кредиторів боржника – фізичної особи у виборі позиції у справі, проте у разі їх пасивної участі у провадженні, зволікання з реалізацією правомочностей чи невчинення ними необхідних процесуальних дій ризику такої бездіяльності покладаються саме на кредиторів та не повинні зашкодити законним інтересам боржника.

Висновки:

Визнання боржника банкрутом і відкриття процедури погашення боргів боржника іноді є основною метою боржника у справах про неплатоспроможність, тому пильний судовий контроль має забезпечити можливість введення цієї процедури лише для добросовісного боржника і виключно за умов встановлених КУзПБ.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!